A *Török Sophie helye a Nyugat (nő)írói között*

című doktori disszertáció tézisei

Török Sophie nem csak magánemberként, mint Babits Mihály felesége írta be magát a magyar irodalom történetébe. Kétségtelenül írónőként is számon tartja őt a meg-megújuló irodalomtörténet-írás. Hogy írónői értéke hová helyezi, ha csak kortársai között is, irodalomtörténetünk máig tisztázatlan kérdése. Doktori dolgozatom arra tesz kísérletet, hogy úgyszólván minden, kötetben és folyóiratban publikált írása és néhány publikálatlan dokumentum alapján megrajzolja ennek a szerepe szerint kivételes helyzetű magyar írónőnek az irodalmtörténeti portréját. Egy majdan publikálandó kismonográfia műfaji keretei és célkitűzései szerint kívánja a disszertáció kijelölni e nyugtalan természetű tehetség hangsúlyozott helyét pályatársak: elődök és nemzedéktársak között, meghatározni a korszak vezető folyóirata, a Nyugat köré szerveződő mozgalomban játszott szerepét.

Mivel Török Sophie életművét az irodalomtörténet-írás eleddig nem dolgozta fel monografikus igénnyel, ezért értekezésem többnyire saját alapkutatásokra támaszkodik, amikor Török Sophie irodalmi munkásságának esztétikai értékelését adja. Modern filológiai kismonográfiák sorába illeszkedve dolgozatom megkísérli a szerző szövegvilágát a műalkotások immanens és intertextuális struktúrája felől is értelmezni.

A következőkben említendő iskolák „beszéd- és olvasásmódjaiban" nemcsak az a közös, hogy kutatásaim során befolyásolták szemléletmódomat, kutatási szempontjaimat, s végülis szövegelemzéseim módszertanát. Hanem főképpen az, hogy az eminensen esztétikai jelenségek vizsgálatába, mint amilyen az irodalmi műalkotás, bevontak etikai szempontokat, azaz másképpen fogalmazva: a szöveg vizsgálatában a szűkebb irodalomtudománynál tágabb szempontrendszert érvényesítettek.

1. Az általában vett (pszicho)**analitikus** pozíció, mellyel Freud óta számolni kell az irodalomtudományban, axiomatikusan kezeli a szerző másságának belekeverését (Lacan), a beszélő szövegbe testesülését az interpretációba mint önmagunk

újraalkotási folyamatába − szerteágazó és termékeny az irodalomtudományban játszott szerepe;

2. a későheideggeriánus francia **fenomenológia** (iskolákhoz nemigen sorolható) filozófusa, Emmanuel Lévinas szövegolvasási eticizmusa; vagy a kései Merleau-Ponty esztétikája alkalmasnak bizonyulhat ugyancsak tágasabb horizontú szövegértelmezésekhez;

3. végül a genfi **tematikus** iskola sokféle kezdeményezése (Poulet, Richard, Starobinski és Hillis Miller) szintén rokon törekvés az előbbiekkel.

Az etikai igazságigénynek, ami az ide sorolható iskolák/szerzők olvasási stratégiáit maghatározza, sarokköve a szöveg-ember analógia, mely az elkötelezettség és nyitottság etikáját úgy mutatja meg, mint ami átragyog a nyelvi reprezentáción.

Szerkesztői-filológiai munkám témája kapcsán kerültem szembe a fent érintett fenomenológiai problémával. Babits Mihályné Török Sophie naptárbejegyzéseinek, huszonegy év anyagának kritikai szövegkiadása ugyanis elkerülhetetlenné tette, hogy alaposan megismerkedjem e sok szempontból problematikus írónő személyiségével és életművével.

A filológus, aki ismeri személyes feljegyzésein keresztül Török Sophie szorongató életproblémáit, irodalmi megnyilatkozásaiban (ide értve kritikáit is) viszontlátja, újraolvassa életének sorsszerű adottságait. Magam elméleti diszkurzus tárgyává tettem lírai köteteit esztétikum és etikum szövevényes viszonyának tematikus (olykor fenomenologikus) vizsgálatával; majd prózai szövegeit, különös tekintettel a Hintz-regényre az ún. analitikus-tematikus kritika szövegolvasási technikájának segítségével, melynek inkább mélylélektani vonatkozásai jelentettek számomra célravezető stratégiát. Termékenynek ítéltem a művész szellemiségével való azonosulás módszerét, és a prózai életművet megkíséreltem legtöbbször a szerző felől, vagy legalábbis a szövegből a szerző felé tájékozódva magyarázni. Ugyanez az alapállás, szemlélet (módszerről korai volna beszélni) vezetett, amikor Török Sophie kritikusi tevékenységét saját társadalmi (gender) szerepei felől vizsgáltam: nőírókhoz való alapállását, poétikai eszmefuttatásait beleágyazva abba a feminista (dekonstruktivista) hagyományba, amely az írónők szövegeit *ab ovo* szívesen vonja be ebbe a diszkurzusba.

Török Sophie-t lírikusként a nyugatos nemzedék jelentékeny alkotójának kell tartanunk. A részletes vizsgálat alkalmasint fényt derített arra, hogy ez a formailag és tematikusan szűknek érzett, szemantikailag sokszor csak egy helyben topogónak gondolt líra mind a kötetek szerkesztettségének szintjén, mind az egyes költemények etikai mélyszerkezetének szintjén átütő erővel tud megszólalni. Sokszor éppen a feltűnő trópusok, a szürrealista „vad értelem", az inverz mondatfűzés, a sajátosan sodró ritmika és dinamika emeli magasba a költőnő lírai művészetét. Eminens szövegei közül akadnak olyanok is, melyek a korszak líráját is reprezentálhatják, s kiállják az összehasonlítást Füst Milán, Szabó Lőrinc, Sárközi György, Erdélyi József, vagy éppen Kaffka Margit, Lesznai Anna egyes alkotásaival. Utólag nyugatos reprezentáltsága már korántsem tűnik annyira eltúlzottnak, mint korábban feltételeztük.

A szakirodalomban általános nézet, hogy a költő Török Sophie Babitstól kapta fényét. Keresztury Dezső Török Sophie-t tehetetlen tehetségnek, korának nőírói közt a legszínesebbek, legmerészebbek és legügyetlenebbek egyikének nevezte, akit „az óriás fa, amelyre folyondárként fölindázhatott, egyszerre emelt és árnyékba is borított". Babits Mihály és a Nyugat körének közelléte nyilván jótékonyan hatott Török Sophie költői érzékenységére, formálta esztétikai szemléletét, csinosították stílusát. Maga Török Sophie Kaffka Margit utódjaként határozta meg saját irodalomtörténeti szerepét. A hozzá való viszony át- meg átmossa Török Sophie írásművészetét. A majdani kutatásnak meg kell vizsgálnia az irodalomtörténeti kapcsolódási pontok Babitson és Kaffkán túlmutató lehetőségeit is. E disszertáció annak jegyében íródott, hogy a Babits-hatástól független képet rajzoljon Török Sophie-ról, hogy emancipálja a korai befogadástörténet Babitscsal való összevetési kényszere alól. Ugyanakkor az általános és akár látensen is működő Babits-hatás kérdését sem hagyhatta figyelmen kívül.

Török Sophie személyes megnyilatkozásai is eredetiek, például naptárainak irodalomtörténeti jelentőségét az adja, hogy betekintést nyújt Babitscsal való közös életének hétköznapjaiba. A szűkszavú bejegyzésekkel egy házasság története íródik meg: Török Sophie naptára a közös élet kronológiája, a Babits-filológia nélkülözhetetlen forrásdokumentuma. Aki Török Sophie-t, a művészt választja kutatása tárgyául, emberi dokumentumjellege miatt sem nélkülözheti. De alkalmasint a Török Sophie-jelenség iránt

érdeklődőknek is kulcsot adhat ott, ahol vallomásos részek, betoldások, (ön)ellentmondások, intrikák, kérdőjelek és megfejtésre váró gyorsírás jelzik, hogy írójuk nem csak adatokat gyűjtött, hanem élt, benn' „lélekzett" azokban a napokban, amiket „megírt". Olyan szövegműveket alkotott naptáraival és kisebb-nagyobb naplóival Tanner Ilona, amiket tulajdonképpen Török Sophie írt meg. A magánszemély és az írónő ezekben a kivételes szövegekben furcsán sandítanak egymásra, s olvasó legyen a talpán, vagy mégoly képzett irodalomtudós, aki – ahogy Kenyeres Zoltán mondja – komolyan véve az etikai megfontolásokat hajlandóságot érez meglátni ebben a műfajban (is) az élményszerű emberi tartalmat.

Erre a feladatra vállalkozik ez az írás, s remélhetőleg meg is tud felelni e vállalkozás kihívásainak.